830, № 8

Қырымның қырық батырынан

Ақжонасұлы ер Кеңес .. 51-22

1942 жылы Мұрын Сеңгірбаевтың айтуынан жазып алған Дәуіт Сеңгірбаев.

---

8 түзім, 8 [illegible] 910
Инв № ~~696~~ 1

2

Ақ жонас
Ұлы ер Кеңес 1

Қырық батыр Қырымда 12 жарым Үрімде 12 жарым жан өткен ел жандардың біреуі Ақжонас болған,

жетпіске жасы толған
өлгенде болмаған
~~[illegible]~~ қатыны болған.,

Өзінің баласы жоқ, бірақ Ақ Жонас оны ойға алмаған. Бір күндері қатыны [illegible] Сонда қатыны:

жас толға жетті,
үлкендікке [illegible] жетті
бір перзент көрмей
құдайдың өзі шерді,
бұ деген өлмес бе,
ер өледі намыс [illegible],
құдайдан бала тілейік
~~[illegible]~~

Сонда Ақ Жонасқа бір ой түсті, бұрын [illegible] ой түсін [illegible], сонан сең [illegible] қалай деп [illegible] сұрайды.

Жиын [illegible] қазет, [illegible] білгірлерді жинайын,
← сосын мұның себебін сұрайын деп, [illegible]
Ақ Жонас [illegible] әміңдердің [illegible] сұрады.

Қаны [illegible] сіз деді,
перзенттей болдық біз деді.
Жасы жетпіске толғаны
Үлкендіктің [illegible]
[illegible] барды
[illegible] болғаны

1295

Алтынсатағаным,
Бәрнезін дартыкан
күшті голдыарманым.
Сонда казимуты калады,
Патшасы бұладайтқансаң
Табылмады амалдың.
Сонда Арал кандайтын бір зор қаз
бар [illegible] сонда Қазынық
Түйе тілесең сұлтаным
Ойсыл қара пірі бар
одан барып тілеңіз,
Қой тілесеңіз шопан бар
мұнан барып тілейсіз
Басына барып түнейсіз. түнейсіз
Жылқы тілесең сұлтаным
Зеңгі баба пірлер бар
соған барып тілеңіз,
басына барып түнеңіз.
Бас тілесең сұлтаным,
Шашбардың оған бар.
Арыслан деп ат қойған
соған барып түнеңіз.
одан перзент тілеңіз.
Тілесеңіз имандыы.
Мұхамбет мүстафа
оған барып түнеңіз.
Одан иман тілеңіз.
Тілесеңіз ғылымды
Шәмші-ағзам оған бар,
басына оның түнеңіз.
Одан ғылым тілеңіз.

Бар деді сол қазынаға кітабын [illegible]

Алланың шері арыстан

3

Мырзалықты тілесең
Саддақас оған бар,
оған барып түнеңіз. Одан мырзалық тілеңіз.

Сонда Түрік арулонны қатырып табар ма кім бар
деді, сонда Арал Түрік мен кітаптан карайын
кітапта болса ол алма біз табалық деді.
ертең карармыз, табылса [illegible] беремiз
деді.
Ертең келді. кітаптан ашып көрдім деді.
Бұқардың арғы шетінде Әмудария
жағасында Мұхамбет хи деген болатсын
оның молашы бар деді.
Сонда табылса болса кім кетеді деді,
Сонда Арал сөйледі: біз ушкал жүреміз деді,
Үшеудің бірі Арыстан өзің деді, біреуі Құраннан
түнеср ашып қарайтын біз болайық деді
Тағы біреуі қосшы болады деді, керек деді.
[illegible] барып көреміз деді.
Қандай ерлігі бар дегенде бір Сұлтанзаде
деген бір ерлері біреуі еді солшықты
бегіз күн сүрік қылды, Бағдада жақын әт
болда таупа алдеді.
Сүйінші күн болғанда 2 кісі келгенде Ақпеннатбек
бізді мұнда неуздеді.

Қорық патшаны бар

Сонда Арубибі сөйледі. 4
Сөйлегенде бұйдеді:
Жиналғанын ағаным,
Дүниенің білдім жалғанын,
Сен кеткеніңіз далаға
мендей сорлы бейшара
іші жанып өртеніп,
Бұра алама қалаға,
Ерім шекер балтатқан,
қартасек бір жатқан,
егер кетсең далаға
кім ес болар қолада
Дүниенің білдім жалғанын
осы жерде отырып
жақсы еліне бір жақсы
аруды алғаны
Сонда Ақжонас сөйледі.
Жүре бола шаршыным
бөкүнде келермін,
қайта айналып келер деді,
Отыра бер сонда да
қайғы етпе сен деді.
Сол сөзді айтып
Ақжонастың серігіз
кетуге атты жөнеді.
Сол кезде үшеуі Дүйсенбі күні
жол шегіп шықты

5
өтті шатқан айақтан,
отыра алмады байғұлар,
екеуінің мінгені
дегені қату көк еді,
жануардың шабысы
баусылмай жүйе кетеді,
Жонас мінген ақбанау
аузділигімен алып,
аспанға қарып келді,
Бокы бекер шелеп,
ошылыс ашат өтіп
шоқайбуйге жөнеді,
ар жағын да бар қолтық
одан өтіп жөнеді.
Бірнеше күн болғанда
күн намазшамға келгенде
оның арты құба бау
сағанға қатып келеді,
алдындағы ақбанау
қайраты оның бауынан
жай дөңгеленіп келеді.
Арын жағын бұрасай
Алыс дарияда еді,
жағасы қалың тоғай еді,
бал пуды ілгері жоғалған,
оған пұр жоғалған.
Үш күндей жол жүрді
бағана емес жол жүрді
арғы-арғы бел бозын,
сонда жетіп келді,
Эзіртаны жатқан жерге,
мекендеген едаре,

жасынқады моласы 6)
моланың көрді қарасы
Ақ моласына ереді,
Ойындағы [illegible]
Үзе қалып Қанышай
моласына атты береді,
Етігін салып шыққа
[illegible] келеді,
желген атқа отырып
Бір перзенттің зарынан
[illegible] ереді.
Моласының басына
Үйді батыр қасына
Табытын оның құшақтап
қанша бола [illegible]
көзінен жасы бұршақтай
Ақ моласы батыр кет жатыр
сол табыттан тұралмай
[illegible] шайқап [illegible]
түрді жана қылмай.

Ақ моласы сонда сөйледі
Шешім тусам Ақылан
Бір перзентке зар болып
Басыма келіп түнеді,
жабыл перзент [illegible],
тілегіңді бере көр
көздің жасын көре көр,
тілекті егер бермесең
жіберме мені өліп қал,
зар шыңқырға [illegible] сал,

Бір күндерде Ақмоласының [illegible] күнде [illegible] кейін Ақ моласы елді тілегіңді бер[illegible] деді, аулына қайтты, Үлкен кеше мен шығатындағы [illegible] жатыр, атын Кешес қойдеп тұра [illegible]

~~кеп кеше мен шығатын Атынаш~~ қойдеді. Ақ моласы басын көтеріп [illegible] сөз деді. ~~Ата [illegible]~~ қырық қадам шыққанша атқа ~~[illegible]~~ мінбеді.

~~Қырық~~ Қадам жерге шыққанша,
~~[illegible]~~ тарады міндi,
шылбырды [illegible] алады,
Үзеңгі аяқ салады,
Аттанып қолады.
Үшеуіде [illegible]
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

Атта
атқа мініп жол жүрді,
Есабы жоқ мол жүрді.
Байғазы кетіп ізімен
Зо күнде барады,
Бірнеше күндер болғанда.
аулдың көрді қарасын.
\+ Көрініп қойды [illegible].

Сонда ~~[illegible]~~ Арузаты алдынан шығып жолаушыға
кетіп сөйлей бастады:

Көзінің жасы төгіліп.
Арузы [illegible]
Келді жылап ерін
жылап тұрып жырлады,
Сау салам [illegible] қайтты ба
Арызыңды сіз барып
арманға айтты ма

8

ана тек бердие,
көз із жасын көрдім,
Сонда Ақтоқас сөйледі.
қашы болып тілегі
кірді жаңа іренім.
жарылып тұрғанын
бу дүниеде жүрегі
берермін деді бір перзенттің
[struck out]ді
жо жақында бола берерден
кеңесін көріп перзенттік
атын Кеңес қой деді,
осынан үйге барғанның
қынарсын жақсы бей деді.

70 күнге күн болады,
қатын жерік болды.
кейде қошқар сойдырды,
жерігі оған қанбады.
сиырдан бұқа сойдырды
жерігі бұған қанбады.
жылқыда сойда айғырды
тағы жерігі қанбады.
түйеден бура сойдырды
жерігі оған қанбады.

Сонда Аралқазынаны шақырып алды.
Сонда Ақтоқас тұрмай келдің жерігі Қанбады
бұған [illegible] деді.

9 5

Бұрынғы уақытта осындай жерігі
қанбаған кісіге Айдақардың ие сарүйек-
тің басын жесе қанатын еді деді.
Сонда қамбүйірді, қайдан да болса оған
сарүйек алып кел деді.
Балапан білектес палуан тауыз[?] сұлтан
батыр сол сарүйекке кетті.

Таудан барып батырың
сарүйекті жеті алады.
сүйегінің басын алғанын
дорбаға оны салады.

Сол үйге келгенің әлдеуі үйдегі ~~[illegible]~~ жандарын
жіберіп, ~~[illegible]~~
шыққанның бір білекті дорбадан кетің
алдына шашады,

маңайдағы қатындар
жыланды көріп қашады
билайғы қатын қашпада
бүтына тыныш сабады.
Арубибі қашпады.
екі көзі қарады
Жыланды алып келгені
ол аруға жарады.
аруды
~~Сол кезде~~
жыланның алды басынай.
Арубибі арудың
берді сонда қасынай.

жылайтының бердім басына ай,
шикі тұрған шынашыңды
аузына салды басын ай.
шайнамай тұрып жұтады,
неріні сонда қанады,
неті, жылаяның барбасын
шайнамай жұтып алады.

~~[illegible]~~

тоғыз ай он күн болғанда,
тағатар шақ болған
қатын сонда толғатты,
адал бақан күрдірді,
Ноғайлының келтірін
қатарына жидарды.
зор қатты болады,
өмірден үміт болады,

Ақмонас үйге тұрмады, қатын 10 күн толғатты, 10 күнге дейін тумады.

кетіңді ұзан доланың
естірмеке деп неурді
дауысын шырылдаған баланың.

онкүнге дейін

~~[illegible]~~ Арман Қазының қатыны
сол Арыстың қасында отырды.

Бала шырылдап жерге түскенде
Астанау тұлпардан Ақмонас жерге
түсіп қалды, азғана жатып басын
көтеріп алды. Арадағы жесі Ақбиді, сол
Ақмонас басын көтергенде ол баланы
бауырына басты, сол баланы бауырына
басуымен Ақмонастың қасына барып
сонда Ақбиді сөйлей сөйледі.

қалың ұзатқан қаныңыз,
артық туған жаныңыз;
көтер сұлтан басыңды
көрсетің келгі қасыңа

Сонда болмай көрсетпей тұрекен.

рахмат деп сөзіңіз,
жердің бе деді өзіңіз,

Бауырда басулы жатқан баланы
міне деді баланыз
өз көзіңізбен қараңыз деді,

Сонда бөгесін деп жүреді қатын баланы бермей
кейін шегінді.
берменің неге сен деді;
ерінбе мен деді;
Сонда қатыны сөйледі
бермегені мен деді!
беген деп ойлаймын
жаныңыз соны бұзық.

12

сонда берді баланы,
Ақ жонаға [illegible]
құшақтап ба
баланы алды құшақтап
олуранып алады,
бауырына басады,
Ақ жонағың біткенде
Сенің бала көп [illegible]
~~[illegible] сонда шығады~~
~~[illegible]~~

Үйге алып келеді, жеген 30 кемпірге біржаулық,
бір көйлектен береді [illegible] жақсы ұдак,
болсын деп, кемпірлер берді батасын,
сонда айтып [illegible] жонеді,

Бой шығандан Ақ жонаға
Ноғаша ғарда қабарға → нозайды жиналады
Атасын еміс білдірт
Ортаға ни баларға
Кисе жерге түскенсіз
Билер марза беглер.
Бірі тойға жиылды
[illegible] күнінде тоқыты
[illegible]
Алын қалақ [illegible]
Қызыққа сүйтті біттіде,
Баланың жан [illegible]
[illegible] адам болады
Сақа [illegible] қаза [illegible]
Бұлазарман барады
[illegible]

Үйіне кеп кейде анасына 7
Сөйледі,

[illegible] анамның
жердегі күні [illegible],
[illegible]
Атадан жалғыз болдық на
Сіркетін неде жоқ
~~[illegible]~~
Сонда кемпір бойледі
[illegible]
Мұнан шыршағы
Ұшқан қолға [illegible]
Жақсы Ақ жонас
егер деп жағыз бүлед.
Аға менен іні жоқ,
Өркен [illegible] жоқ,
Айтушы еді білікті,
Ақылы көп болед.
Ақыл мен жанды билеуі.
Ақыл асқан сол еді.
Ас жана [illegible]
азын [illegible] береді,
[illegible] сондай ерді.
Жас басынан табыңда
ел билерсің сен деді.
~~Сүйден [illegible]~~
ейд, барма балаға
қаңырма күр далаға,
асыл туған ер деді,
ажалың бадда қасына
жеуре берші сен деді.
Кемпір сүйтіп сөйледі.

12

оның сыртынан қарады.
баланы жаны бес болды.
шешесіне ыздыр.
баланақан сө болды.
алтынга жасы жетті
Үйге келмей баланың
Ойнағанынан кейін
ойнады бала асықты
асық ойнап жалықты
~~балалар тартып алады~~
Тартып алды балалар
сақа тонай ... қы
~~кіші тастап бала~~
Бөтен жасы өткеніз
бізі жас ... кніз
артық туған екіге
баласын сонды төбеле
балалар білген қалайды
атадан жалғыз қуғанды
балалар оны сабайды
жұмысы бес шаштарын
Кейіннен бастарын
бала тоғы қалады
Сондай ақыл табады
бір жауыны сетін
Кейсе тұрып қашады
артынан қуған баланы
тонаймен тоқа бақады

8

Жүйсе еш әрсе айтпайды тек үйде
тұрады
Үйде тұрып не қылады
Сені ерік етемдеп,
Кішке бала ойлады.
Сен болымсын етемдеп,
басқа жаққа кетемдеп.
Сонда кешке қарады
үйден жасырын шықса,
Ақ танауға барады.
Айындағы тұрман ержүген
айна тексеріп алады
оның тұрман бек тартты.
күйеклінің көк қартбін,
жаққан бекітіп алады,
шығарып атты алғанот.
Үйге таман барады.
Ақ шапан киген ақ сауыт.
Үйіне кіріп алады.
басына киді дулыға
Үйде тұрған сүр неге,
оны қолға алады.
керегеде ақ берен
мұны да белге шалады.
Жайымен қозғалып
ақтанауға барады
бара мініп алады
ақылмен шешесі
жүре білмей қалады.

4865 16

Үй ортында ақ үйгі
Қабырға орнан бараді
Сыртын қолға алады.
~~Болдыша айтып келеді~~
Шешесі бітіп қалады.
Ішінде келді шешесі,
Еш нәтижеден кете алмас.
Сол кеңестің мүшесі,
ананы жетім сөйледі.
К Қозінің ісасы тоқты.
жылай келді еріп.
Сүйкарын енді қоларына,
Қуа арқан төрінг анаға,
Г Жылаған анаң балорына,
Жалғыз кетіп көңілдегі
~~Шыда~~
Қарт болдым мен де
Артындағы қалды атамыз
жылап қалды анамыз.
анамызға қараңыз.
Сәби туған баласын
жасыбасынан жау іздеп,
~~Шырағын қайда барасың.~~
Жағанда жағас баласын
жайдасын туған дарасын
адам тасам кетеме
өзінің туған анасын
Жүдеп анам кеттіңді.
Атаның тұрған қоласын.
Жас өзі тозағын
білмейсің атаның, қандай қиратып шашп

Бөге ноғіп мидоғы
Бір жанан бар жеңіл
Бұ жолыңда олмақ.
Жас бөге кешеңе,
бір перзент көре алмай,
Жиі еді шешен
— Сағын көріп баласын
Анменен арызды
тастын қайда барасың,
Анты жасы толғанан,
жауға барасың болмайма,
Өзің үлкен жігіт болғанда.
Өға көп жасында
жолдасы жоқ қасында,
қандай жерге барасың,
Қандай жауды аласың
Соңа Кеңес сөйледі →
Сөйлегенде бұлдасын.
Бересі тәңірі тілекті,
барар бізден сұрасын.
Қамақтың қаны қарады,
Қайғы еріндей анаған,
Балаң соған барады.
Күр қайғыдан пайда жоқ,
тілімді алсаң жаңама
ақымдағы ұйғанау,
ол шабысқан танама
Атқа мініп алған соң
бармай жауға анаған

Балайтерді қолына.

Сонда кемпір қарады,
Шығарып ашық жылады,
Шырағым сенің мамаңыз,
Сайынып қарғы баламыз
Не шара бар құдайға
Тылаушымен қаламыз

Сонда Ақ Жонас үйдің шығаркетін баласына бір сөз сөйледі:
Жаналымнан шан баламы.
Ақсон ас тайау қалды ғой,
Қалмақтар қалар қуанып
Мен қалдымай құрып.
Қалмақ келер қалаға.
Мен қалдым ғой бейшара.
Тілімді алсаң перзентім,
Өшер кетпе далаға.
Мекенден тұрсаң болмайма,
Осы тұрған қалаға.
Енді балам мен өлдім
Астыма мінер атым жоқ,
Қолыма алар қаруым жоқ
Мен өлгенге тешелдім.
Енді неғылды де
Арман бөлейін панаңыз
Не қылсаңда жеңде
Енді қылар шама жоқ,

Қош аман болдеңіз
Қалатерді аңсырап.
Жиенбайын балаға.
Қош аман бол деді.
Кейін бала далаға.
Ақтанаудай тұтқырмен
Кеше бала келеді
Батандатып желеді
Екінші күндік жол еді.
15 күндік жол еді
Сол екінші күндік жерлерге
Зар тілумен отырып
Жеттім не күн деденеді.

Сонда қалмақтың қызы Қарлығаш қатын түскері жайін екі қарғана сөйлетерді. Қарадиын қалмақ, қарының қатты шандікарыңаны Өшпей қалмайтын еді, егер әскермені шабуға қол келсе, тері қарап қатынға қарғаушы еді, оның қарғысынан жан қалмаушы еді, ~~оның~~ оның қарғысы атқан оқтан тез еді.
Оның қарғысынан қарылған кісінің
Сүйегі бір тау болып тұрушы еді.
Жетпіп тонаған алушы еді.

Әкесі қарлығаштың сөзі (айтқан)

Әке келдім мен деді,
Жатырмысың балапан,
Басыңды көтер әке жан
Мен іздеп тұрған балапан,
~~басыңды~~
Көрсетші жүзіңмен деді.

Сонда қара қалмақ сіңбінің бетін шығарып
Соң баласы әкесін әкесі баласын көрмеген
екен

Бері жүзіңді келді деді.
Бұрын сонда көрмедім,
Көрейінші енді мен деді.

Сонда қарлығаш көзін жұмып жаңағыдан
кейін қарлығаш сөз сөйлей бастады.

Несін артық данамыз
Ақын асқан бабамыз,
~~бір ...~~
Ата қоңыр түсті еді
Түс ~~қоңыр атамыз~~ деді.
Анаңнан қара құс келді.
Келген құсың қонарға,
Қалқып болып шулады.
Сол қара құс қотарда.
Сол қара құс қонарда
Қатын бала шулады
Бірі болып ол кейін
Қалада енді тұрмады

Қара келді қонарға
Айдана қалқып шулады.
Шулаған қалық қонарма.
Осы түсім жаман түс
Келетін жау боларма.
Келмей отыр ресім.
Тітіреп отыр жүрегім,
Егер қонса қалаға,
Душпан осы боларма.
Осы түстен қорқып
Көруге әке келдім өзіңді.
Қорқып әке осы түсімді.
Көтердім әке басыңды.
Отырғын әке қасымда,
Келген душпан бұл болып,
Аларма әке қалаңды.
Жылатпасын балаңды,
Жинашы әке еліңді,
Бекіте бер әке жеріңді
Тастамашы әке жинашы
Қайратты тұлан еріңді.
Жина қымыз қазанды
Тастама жауға айлаңды
Жасашы айла ол деді
Болды айтып мен деді.

Сонда қара сөйледі. 22
Сөйлегенде бүйдеді:
Қайғы етпе бала сен деді.
Тері қараң жағармын,
Қарғыс пенен атармын,
Ұстап қанын төгермін.
Егер келсе қаласа
Өлмеге ағын ағармын,
Қанша қатты болса да.
Әйелін отқа жағармын
Уылы шайқан әлемге
Онда болам боламын
Сүтін құлқын табармын
Өлтірермін мен деді
Қайғы етпе сен деді
Жинаулы келсе көп жар
Болады маған жесір деді.
Қарғасам өзі өледі
~~әлі~~
Әлі оған жазамын
Көз алдында өледі
Өзі жақын көреді.
Жүре бер балам сен деді
Қорқпаймын мен деді:
Әкесі көп болады
Болмайды маған тең деді
Қарадай қолмақ қызың ғаз
Қызына сыпай сөйледі.
Қыз түрін көтеріп таң мезгілі болғанда
Қыз тағы әкесіне келді, келе сөйлей берді.

~~Сонда қызы әкесіне~~
~~Сөйлеп~~

Қыздың сөзі.

Көтер басың әке сен деді.
Келдім әке мен деді,
Күн шығуға таянды.
Кеңі жаудың таянды.
Күн астына қарасам,
Күндей жалғыз шаң көрдім.
Шаң астына қарасам,
Қыбырлаған жау көрдім.
Астында мінген қара аттар
бетінде бұған сопайлар,
Табандатып жеседі,
Төрт аяқтан шыққан шаң.
Төрт бұлақ келеді.
Жегенінде сол аттың
Жер солқылдап келеді.
Жақындаған қарасаң,
Екіндегі дұшпан шамасы.
Көтер әке басыңды,
Жылан түрлі қаныңда,
Көрмейсің әке жасың,
Көзіңнен аққан жасыңды.
Тұрсаңшы әке сен деді,
Келмейтұған дұшпанды
Әке тұрда көрдің деді.

Сонда қара сөйледі.

Тереге қарап жатқанды
Қарғаға неме айдайын,
Тере қарап олжаны.
Сонда Кенже батырың,
Жестің кезді тебінің,
Жалмауыздай [illegible],
Қарлығаш түрді [illegible].
Көргізбей деп керіп.
Түзе қаппай ер Кенже,
Қорамсаны қолға алды.
Айқай деп оқталды.

Сонда қарлығаш сөйледі.
Аспанның ұшты көрдеді.
Тіліне бар ұшталым,
Тілімді бер деді.
Көзімнің жасын көр деді.
Жолында жақсы келеді.
Жанына болат келеді.

Сонда Кенже сөйледі.
Тәрі қолдан сендерің,
Қырғын айқай адамның,
Сұлдағы байқа көр деді.

Бір қолыс тарынаны
Әміні сенің меңдеді.
Сонда қолын тартады,
Тартып қолды қылышты.
Жұлмай қолды болатты
Қарадан қалмаққа
Айтқан оны өтпеді
Ептіге тіпті жетпеді

Оқ атқанда қара түрет қарлығаш
мені масамаса ма бірдеме [illegible] деді
Айтқан соны қара деп.
Алмасты қолға алады,
Жүгіріп барып алмаспен
Мойынны салады
Басын басы қалады
Мінт алып қапатқа
Қолаға ойын салады.
Қарадай қанды бітіріп,
Қалмақты неудай аралап,
Ішіндегі [illegible].
Өтіре берді шамалап.

Қалмақтың оны қонып қалған қарлығаштай арды
ат көтіле [illegible] бірдей [illegible]
енді қабар ақ [illegible]
Кенже [illegible] қорғай қашып
тарады. Қалғыз үйіп [illegible]
Қашып [illegible] торып қайта [illegible]
[illegible]

Бағлан Таз деген бір қошақ, енгуші 26
жарқан жауы еді Ақ Жонасты алдып
журып жатады. Сонда Бағлантаз көкеле
Ақ Жонастың тастауға атанады —

Жылқыны жолтыру
Оның тасы мол тұра
Ошай таран кемкейің
Ақ жонасты ерініз
етіңдіз қайра —
тауда тұтау келеді.
Ақ жонасты алмауға.
Жоқындап елге келген соң
болып шығып кетеді.
Ескі қалып, бұған.
Бағлантаздай залым ғой.
Атамын енің қарашы.

Сонда Бағлантаз жанының сентінде бір шалды жібереді ақжонас үйінде бар ма екен қатын деп шамасын білмекке келген соқалыма ақжонастың бір адамды жібереді. Сол шал ақжонастың үйіне кіріп келеді.

Сонда шалдың мұңайды
Отыр шаршы жылайды
Қатынның алты душида
Жетім бала шынбақтым.

Сонда Ақжонас басын көтеріп жымиып жауап береді. Жай алып тойдасына соғып жүрген тай зат білім алып шелкіден қайты.

сонда шал балақтарына кейін айтты: 14
Ақжонас қаруыз отыр атты жоқ, балада жоқ деді.
Сонан кейін сорлы шалды кетіпті. Ақжонастың әйелі тұрып жаман кісі қалай кісі тұрмасын ауыл жоқ еді ғой деді, сонда Ақжонас ойқанғырып журіп шал дағы деді
~~[illegible]~~ қатемен алған сорлы шалды
деді де отыра берді. Сонда әйелі үйден журіп шықты — сонда жел Ақжонасты шақырды. Анау шал Ақзат

5 ә 8

Атамын алғаны
Шешем елдің айырды
Сен майданда қалғаның
Қаруың жоқ затыңнан
Ақшам мен ағаңжоқ,
~~[illegible]~~

Осы келген жау болып, өрді тауын кетіп жүр, шалымның бір тіршісі

Кетіп тұрау ірецім
Осы шалмаң келе ала көр
Осы шалмаң жүз кетін
Сіге қарай ала көр
Тыңдасын менің сөзімді
Сер келе жау болып
Өмірлер сенің өзіңді

Сонда Ақжонас сөйлеп, 28

Сөйлегенде бұй деді
Ажалыбағына сұрайды
Ажалсыз жан қайда деп
Жаяу қаш шаш жүгіріп
болмайды жанға қайдадан

Сол уақытта — жау қарап қоян
қайды — сонда жүрегі қатыны күләйді

Тұрабұрды Ақжонас
Бізге алып жетті деп,
Бізмен өтем бу жерде,
Сізге бейнет көпті дейді.
Сол жамандарыбынанда,
Жауда жетті жоқпынау деді.

Сонда Бағланбаз ордомен келді.
Кең жүрек Бағланбаз
Сен кімдесің деп ақырды.
Менің атым Ақжонас
Жасымда бір алғаны
Ақшарутан айрылып
Осы күн күні арманы.
Жалғызы түрлі жүрегі
Түре болар екі...
Төбеңді сенің сойады.
шығарады қайынды.
қалмақ, жүрек қалады,
қатынның сен екуін.
Қоспақтан алып сатады.

Қайырақоңын буда.
Ақжонастан бір ойда
шынымен күн туады.
Еліне қарап ит көңір
жабаны айдады.
екі қолын байлады деп
Байландады денесін.
Жинап алды малдарын,
Қинады су ішіп жандарын,
қалмақ кетті еліне
Өзінің айдап жеріне
күні түні көп жүрді
Бас аяғын қараса
50 күндік жер еді.
Өз ... мол жүріп
Аяққа салды кісені,
мойнына салып күндіні
толарға мықтап байлады,
Ақжонастың бейітіндегі
сүйегін соры қайнады,
Қатынның төсегіне,
қатыны мен екеуі
құды сүйегін жинап,
жиғанда тақты далаға
... күн кең келді
өзі ... қалаға

Сонда Бағланбаз Ақжонастың жұртына
кейтіп, мен жұртында жатамын,
Кеңес жасса сонамын
Қанын ортада жатамын.
Деп, Бағланбаз жаға тұрды.

Ендігі қабарды Кеңестен алыңыз → 30
Кеңес батыр келеді
Ақтанаудай тұлпармен,
мінгестіріп қызынды.
Табандатып іт мекеңді,
шешім кесе жұртына
Қалмақ шауып алыпты.
Біз қалған жерге
Тамақайды салыпты.
Тас бетір жоқ жұрттары,
Ақ жоналтың қопайтқа
Тәңірім тастым қарғаш
сонда жұртын қарады,
ой шүкір қойлады,
бәрін тегіс барады,
жер ошаққа барады.
Ошаққа жатқан кигізді
қолға Кеңес салады
Астында жатыр тастын
сол тоқымды жамыштың,
жатқан екен бишара,
Сонда Кеңес сөйледі,
сен жетімсің балам деп,
Бері бала қара деп

Сонда тұлпардың есігі қайда білмейсіз деді;
сонда бала тамының жұртын ерешеде айтамын
деді,

Сонда Қарғашты сол жерге 16
Түсіріп тастайтын болды,
Тастаған кезде қарғасы сөйледі;
Сіз кеткеннен соң кейінше,
Кімдер барда кім де жоқ,
Екеуі есін көргенше
Тайбурылдай ақ жамендің,
Оң қолыңды бер деді,
қолдасамыз келгеді,
~~Кеңес~~ қолын ұсады.
Қарғаш үстін қолынан
Бауырына қысады,
қолдасында қарғаш
Кеңес ерден қалады
Ақтанаудай аттарға
мінгестіріп тамағы
Кеңес батыр алады.
Ақтанаудай тұлпармен
Табандатып шықты,
Неше күндей жүру мен
Елі жұртын келеді,
Сонда Ақтанау тұлпар Сөйлейді;
Ақсан Кеңес ерделі,
Тамақдамен тамағың
Бәлім алып барады.
Түсірді тегіс айдады.
Түс деп еді тамаға
Түсейін атта мен деді,
Сөйлеуінше болады
Екі отағы атының

Баланың құртын 3 ке дейін 3 батырып
төкті, сонда егізді баққан таз доғы
қайнақ шауып кетті деді,
Әжең менен шешеңнің

екі қолын байлады
кірерге көріп сайлады,
қонақтадың еңуін,
бокундк шерлерге
Қамшымен сабырт,
шақырған айдадың,
~~сыб~~ Асылы туған жеңдің
Аяғына салды кісенді,
мойнына салды шынжырды;
Бір томарға байлаған,
Бекітіп оны байлаған,
Бибі сынды анаңның
Тесігінен күні өтіп
суйтып соры қайнаған.
~~Өтіп~~
Сиырды шұрып бақ деді,
шошқаның бақ деді,
Әлемнің алдында
Еңбекте отын жақ деді,
Тіліңді егер ~~шықса~~
майданнан оның [illegible] деді
Басынан қанды ағызып
Төгем оны тез деді,

Сонда Кесе қашан сады табалың деді.
Сонда таз мінгестіріп жүрсең менің шаңына
бесеміндеді,

Анасы ~~[illegible]~~ жоған шүріт 3... 14
ширлай шүрекпін.

Сондағы айтқаны:

Сағындым жалғыз нұсқасым,
естіпермекен даусыңды
Қатарда шүрішілген,
Душпанға кегім кетпедіт
6 жаста орланған
~~Анам [illegible]~~,
сырға салып қорғады,
Бақсам зонон болар ма
ештеңер бағып жүргенде
Бірдей сорлы оңар ма,
Ұшып кеткен ақ сұңқар
шақырсам қолға қонар ма,
Біз секілді бейшара
мұнан қайта оңар ма,
Тағдыр болған шамыз,
Тереке таза болмаған,
~~қайда сонда ойнаған~~
жалғыз ұлдан көре алмай,
мен де болдым енді көр
майдан [illegible] болама
Армандын шықты сор.

қарсы жауы ендоді, 33
Тауда айтты уады,
Түнедміндеп таща шығуды,
Түсесіндеп ер Кеңсе
Тащаға келіп шағы,
Жағасынан алады,
Тащаны жүлкіп қалады,
Түсірді бетін тащаның,
Кеңсе батыр жеңеді,
Астындағы ақ тасты
Жаман тащаға түскенің,
Арандай аузын ашады,
Аяғын топ ай басады.
Ер Кеңсенен тащаның
Арасын лезде ақашады,

Сонда артынан түбін қалған тазша
айқайлады сен барабер менде барамын,
деді. Сонда Бағлан тазға костерді әкелді,
ба күйріктің домын тұтатып [illegible]
Бірецін мініп бірецін жетелеп алып кеңсе
қасынан бағлан тазбен мен, дыжан бала
келден өтетуықты, Бағлан қысылмады,
Табандатып жетіп жүре берді, Ер кеңсе
Бағлан тазды ойныш сыртына келді,
Қалмақтың сонің үйіне жақындамады
Бір дарбазасы мойнында, бір дар баса-
қағында шырдың жүрген сонды
Анасын көрді, ~~[illegible]~~

Солсөзді айтқаннаң 18?

Кеңсе шешесінің алдына ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ кейін сайыс басында,
~~[illegible]~~
Балаң мендей боларма,
Жоғары жүрген ақ сұңқар
Қағыса келіп қонарма,
Ақ сұңқар қолға қалғанда,
Баяндай боларсын.
Жақын жатыр ойында,
Біздей басқа бағаназ,
Қатын басқа анажан,
Танып айтып қарамаз,
Сонда шешесі:
Жері күрің сонындай,
Бағлан батыр қатыны,
Бұның жаман заманда,
Кезеген алдынан
Тұрмын бала танымай,
Сонда Кеңсе сөйледі,
Танымай екен баласын
Баласы келіп тұрады
Қарсы көріп анасын,
Ағаға жоқ қалмақтың
Мен сағарменің кейде
Қатыны мен баласын,
Көрермін сүйіп анасын,
Менің анам сен деді,
Сенің балаң мен деді,
Көзінде ашып анажан
Шынымен көр деді,

96

маламды меніңмайа,
Емшекті анабер деді,
сонда кемпір сөйледі
сөйлегенде бүй деді
~~Тананайымын~~ сөзінді
мегзетінін сөзінді,

Сонда кісе сөйледі-
Асыл туған анамыз,
Жасықты и елген маманыз,
Ақ жонастыкай нақта
шешеке біздің бабамыз,
сонда кемпір қарады,
Аттан түсін ер кісе
Кемпірге таман барады,
сонда кемпір сөйледі
жылы жерде қарағым,
Баласына кендіге
Перзентімін қарағым,
Тартай бер ін дайыра
тегін кегді қиынмай,
Құшақтады басқай
Лақырып жіберді.
Дорбана қабылман
Екеуі күтпкі шағынен,
Жетіудің бірді қасынан
Көзінің тоқы жасынан,
Кетір берді мамасына
Таныды сонда баласын.

19

Баласын танып алғаннаң,
Кісе батып сұрады
Ақ неспатай бабасын,
Сонда кемпір барады
Ақ неспатай бабамыз
өзі неспасы сайлауын
басқа салды кісеңе
мойнына салып ~~кісенді~~,
Бір терекке байлауын,
Ол құрбатыма шегінде,
Ақ несне таман барқынжок
Ағашында дәрмен жоқ,
Жүрегінде арман көп,
Кісе демін ереді
Жүрек бер ден анасын,
Атасына жөнеді.
Сонда еркісе жыл сөйледі
сөйледі бүй деді
Ақ тоқудай атынан.
Кие түсе қалады
Атасының ер кісе
Кегіт қолын алады
Қолын алып жатқанда
1000 кісі жүрген ~~[illegible]~~
Бағлан бас кейт қалады,
Босатуға шама жоқ
нағыз туған ер кісе
Айқай шауға салады,
Қалып тұрған әскерін
соғысын бастап береді.

Жартыбас

1976 — жаратпай жаудың оғынсоң 38
Кіргенін көргенсоң,
қылғаны жаудың қашады,
Тұрғыны шама жоқ
Айқай салып еркіне
Алақандай басады,
Тұралмай қалмақ сорады,
Бағлан тас шаңын қақпай,
Қалмақтың бейі бір кісе,
жауға келді ескен,
екі батыр майданда,
қайраттарын жинасып
қарсы кетіп қалмақты,
бейдерінде алмас бар
жекпе-жекке шабысып,
өлгенсоң қамыныл.
Балама ордың түрмен,
жағаласын қалмақты,
жағаласып алмақты,
Бір екі күн жағаласа
ат үстінде болмақты,
Одан шықпай ешнәрсе.
Аттан түсе қалысып,
екі күндей жағаласа
жайдау жүзін салысып,
Ақ-жонастың қатыны
Тұра алмады кідіріп
жонға сонда келеді.
Сырды тығып жүгіріп

Кене тұрып қатынға
толғады
Айналайын сұлтаным
Неліңде жоқ тұтқаның
Қолыңда жоқ бергенің,
Атаңа нәлет қалмақтың
шыңқа кесіп бергенің
Қарағанды көрдің бе
кейін ешкім бердім бе
кеттім ме қашып далаға
көрдің бе басыңды
Атаңа нәлет ит қалмақ,
бізді кейін қалады,
Сонда байлауда тұрып Ақжонас сөйледі.
~~[illegible]~~
Бері келші есіл деді
мынау мені етігім
қолымды алады,
етікке қолың салды,
ұлтанының астында
екі кездік бар деді,
Шығарып соны ал деді,
қатын қолын салады,
етікті тартып алады
Ашып ішін қарады,
екі кездікті ~~алады~~
қатын қолға алады,
Айтқаны бойынша, кездікті мынау
салды, кісенді кесіп ал деді,
Ақжонастың қолындағы бұғауды,
~~[illegible]~~ аяғындағы кісенді қатын
кесіп тастады ~~[illegible]~~

40 Тышақ пен Қолындағы Тоқі арқан дыда
кес деді

Ақжонас арыды
~~Артындағы~~ шөкі арқан
Қолындағы кездін
Жаныз таяндай көрінді
кеуді
Көшейдегі баганғасын
кездікті маған бер деді,
кездікті алып қолына
мойнындағы ұрған шынжырға.
~~[illegible]~~
~~Онда~~ кесіп алады,
Босанып үйге келгенсоң
Манағы бала қайда деп,
Ер кыздарға кеудерді,
Ішіне келесі тобыге
Тажаластың болуы,
Тажаласты айтқанда
Ақжонас айт қолмен,
Сонда Ақжонас сөйледі
Сөзлегінде бүй деді:
~~Тажалының сауды [illegible]~~ бокта,
іші бокта
Қару отивтін пері жоқ деп
Ақжонас ~~тажаланың~~ ~~[illegible]~~ мен жарап жібереді
Ақжонас болезгін қарады, ~~тажалың~~ мінген
қос торат, барып мініп алады,
Тажадағын қалмақтың
Бар қаруын ~~жинады~~
Алла ай деп ұран шақырып,
Қымыққа сөйлегендей
Бір жағымен кейе

Қалмақ сірә ел емес,
Үш күнде қоймай қалмақты,
Бір жерге күт жинады,
Ақжонас жалғыз бір бір қалмақтың
Басын кесіп салады,
Арубибі деген қатынды,
Жақсы жауып қинады.
Қайырып қолын артына
Бір азын байлады,
Жойдай сабан сөздан.
Байғал кеткен жұртына,
~~[illegible]~~ бәрін сабап айдады.
кейін қайтсын бұ деді
мен ілгері кетемін.
~~Ісерілес~~ тоған пен шыққы
Ақжонас тай қанатсыз
Бағлан тай мінген тор атпен
Шабуылан салады
10 күнде жетіп барады
Ақжонас жетіп келгенде
Қарлығаштай арудың
Ғалиін сәлем береді,
Сонда Ақжонас тұрып
Сөйледі
Әй шаркінім сендерді
Пері мінем жіберсең,
Адамзатты ішін бұзып.
Танымадың мендейді
Жанында тұрған жалғызын,
шіт сәлем бергенің
сен енді мені кім дедің ~~деп~~

Сонда Қаршаш тұрып сөйледі 42

Ісаның үлкен дасын.
Ақылың артық бабасын,
Көргенмен жүзіңіз.
Кеңес бір дерсіз
Дат жүрмін сіздің бабасы.
Кеңес ердің деп тұрмын
Сіздей ердің баласы
Баласы ғой алған болсаңыз
Адам қарағанда ніз
Жеңге шалыңыз біледі ми
Соламат күйін беріңізба
Қайтып күйім бар ма екен
Аманбаеді анаңыз
Сау сала ма барғанда
Іздеп сіздің балаңыз.

~~[illegible]~~

Атасы тұрып сөйледі; 22

Келді біздің баламыз.
Қиналған Сүйтін баланы,
Аман түгел алғансың
Талқандады қаласын.
Жеңгенменсің елдерін,
Сындырған сың белдерін,
Баяған мінген көк торы
Оныда алып міндіңіз;
Шауып алып елдерін
Артқызды нарға тізгерін,
Жесір алып несібімен
Қосып Сүйтін жүргізді
Қасірет қайғы көп көрген
Атасымен анасын.
Сағынған Сүйтін баласын.
Құшақтатып сүйгізді,
Сүйтін жеңге қарағанда
Астына торқа төсетіп
Нықпен мен жорға міндіңіз;
Сәу тартып күлгізді;

Осы сөзді айтқанша
Жеңге келіп қалады,
Жұртты қалғы Қаршаш

Неше уақыт тарыққан
Көңілі ден зарыққан
Әкесі ерді көргенде
Қуанғаннан талады,
Неше айлар сақтаған,
Күйеншіге дәм татпаған,
Жарын мұндай көрмеген
Отай күйін шалады,
Құшақтап кейін алады.

Жан серігі жолдасын
Жар жерде болған мұңдасын
Басыңды көтер кешігіен
Көзінің жасын тамады.
Қарлығаш көзін ашады,
Маңқын сүтін тагады
Ерлігін сүйіп көрсетіп
Ноғайлыдан асады.

Сеңгірбаев.

Мұрын.

1942 г.